

BESZÉLGETÉS ENYEDI ILDIKÓVAL

Testről és lélekről

VÁRKONYI BENEDEK

„EGYIK FILMEM SEM VOLT ‘MEGÚSZÓS’ VÁLLALKOZÁS, EZ SEM LESZ AZ.”

Befejezés előtt áll Enyedi Ildikó ötödik nagyjátékfilmje *a Testről és lélekről*. Két ismeretlen, egy férfi és egy nő története, akik éjszakánként ugyanazt az álmot álmodják. Az álom a valóságban is összehozza őket, de a héraikleitoszi szabályt, miszerint külön világban álmodunk, és közös világban ébredünk, nem mindig követi a valóság. Belső énünk könnyen elkallódik a materiális elvekre épített külvilágban. Különösen, ha a férfi és a nő nem épp összeillő álompár. De hát épp ennek a taszítóan rideg valóságának az ellensúlya a szerelem.

A *Testről és lélekről* operatőre Herbai Máté, zeneszerzője Balázs Ádám, vágója Szalai Károly, hangmérnöke Lukács Péter, látványtervezője Láng Imola. A főszerepben Morcsányi Géza és Borbély Alexandra, valamint Tenki Réka, Nagy Ervin, Schneider Zoltán, Mácsai Pál. Gyártója az Inforg – M&M Film, producere Mécs Mónika, Muhi András és Mesterházy Ernő. A filmet a Magyar Nemzeti Filmalap támogatta 420 millió forinttal. A mozibemutatót 2016 őszére tervezik.

• *Tizenhat év telt el úgy, hogy nem készített játékfilmet. Ilyenkor a rendező nem jön ki a gyakorlatból? Vagy inkább jót tesz a szünet, mert lehet erőt gyűjteni, készülni?*

Semmiképp sem tesz jót. Ez olyan, mint a földművelés: csinálni kell. Nincs elméleti filmrendező, csak gyakorlati. Semmiféle érési folyamatról nem tudok beszámolni. Ez hiány volt, és kidobott idő.

• *Azokból a művekből, amiket e hosszú játékfilm-szünetben készített – a Terápia és kisfilmek –, tud valamit hasznosítani a játékfilmben?*

Igen, azok nagyon hasznosak voltak. De nemcsak hasznosak – épp olyan fontosak számomra, mint a nagyjátékfilmek. A *Terápia* igazi nagy kaland volt, a kisfilmek

személyesen nagyon fontosak. Sose csináltam olyan munkát, amit fél szívvel végeztem volna. Az időkitöltő feladatok valahogy elkerültek, nem is igazán kaptam ilyen fajta megbízásokat, de én sem kerestem ezeket. Egy feladat rangját persze, alapvetően az adja meg, ahogy az ember rátekin, amennyire komolyan veszi.

• *Ezt a legújabb filmet, amelynek az lesz a címe: a Testről és lélekről, mikor találta ki, mikor kezdett el dolgozni rajta?*

Nagyon régen, 2005-ben. Akkor egyetlen nagy lendülettel megírtam, egy nem egészen megbízható producerhez került, ezért inkább leálltam, félretettem, és évekig két másik filmtervvel foglalkoztam. Közben Muhi Andrással készítettünk közösen egy rövidfilmet.

• *Ez volt Az első szerelem?*

Igen. Nagyon örülök, hogy belerángatott, belebiztatott ebbe a munkába, abba, hogy miért ne csinálhatnék rövidfilmet is. Jó volt együtt dolgozni. Ekkor kezdtünk beszélni arról, hogy milyen jó lenne valami nagyobbat közösen csinálni. Egyszer csak elővettem ezt a tervet, mert aktuális lett számomra. Akkor nekiugrottunk.

• *Ez a téma, vagyis a szerelem nem kíván aktualitást, sőt a filmtörténet nyolcvan százaléka erről szól. Mitől lett akkor mégis most időszerű?*

Számomra lett az megint, és még akkor is kétszer kellett nekirugaszkodunk, finanszírozási nehézségek miatt, de aztán nagyon jó tempóban készítettünk elő, forgattunk, nem volt ez a film hosszú gyötrődés vagy vajúdas. Anno néhány hét alatt megírtam, nagyon nagy lelkesedéssel, nagyon erős élmény ez az írás. Általában sokkal lassabban szoktam írni. Kirohant az egész terv a fejemből. Amikor újra nekikezdünk, akkor megint ezt éltem át.

• *Egyszer azt mondta, hogy az álom és ébrenlét határán játszódik ez a film. Az én XX. századom is álomszerű-víziós film. Ez alapmotívum a műveiben, vagy csak véletlenül adódott így?*

Ebben a filmben konkrétan az ébrenlétről és álomról van szó. Amikor *Az én XX. századom*-at csináltam, akkor egy szabályos, fordulatos kosztümös filmet akartam készíteni. Illetve, ahogy Móricka, esetemben egy lelkes első filmes elképzelt egy szabályos, mainstream dramaturgiájú kosztümös filmet. Már sokszor mondtam, kicsit gátlásom van megint mondani, de ha az ember igazán magába néz, akkor nem nagyon tudja betonbiztosan szétválasztani, hogy mi az úgynevezett valóság, mi a képzelet, mi az, amire vágyik, mi az, amit elképzelt, vagy amit fantáziál, adott esetben álmodik. Ezeket a területeket az egymással való kommunikációinkban nagyon szigorúan szétválasztjuk, de a normál, köznapi tudatállapotban, amiben az ember létezik, amikor épp nem nyitja ki a száját, ezek teljesen egyenrangú módon vannak jelen. Ha ez így van, akkor nincs rá ok, hogy egy filmben ne egyenrangúan legyenek jelen.

• *Morcsányi Géza az egyik főszereplő, aki ugyan sokáig színházi dramaturgként dolgozott, mégis inkább a könyvek világában ismert, hiszen két évtizedig a Magvető Kiadót vezette. Miért éppen rá volt szüksége?*

Karizmatikus, idősödő férfi főszereplőt kerestem, az életkora és a kisugárzás nagyon fontos volt. Vannak karizmatikus színészek, de olyan fajta, akire nekem szükségem volt, Magyarországon nincs, de Európában se nagyon. És ez elsőrendű volt számomra.

• *Miért kell egy filmszerep eljátszásához karizmatikus alak?*

Az erős jelenlét alapvető egy filmszínésznél. De Endre, a férfi főhősünk szerepénél különösen fontos volt. Csöndes, zárt, keveset beszél és csupa nagyon hétköznapi, normális dolgot csinál. Megvan a napi rutinja – ennek, a saját maga által alkotott börtönnek a meglazulásáról, kinyílásáról szól a film többek között. Olyan arc, olyan személyiség, olyan jelenlét szükséges, hogy, miközben figyeljük őt ebben a mindennapi rutinban, bennünk, nézőkben erős érzelmek generálódjanak. Szenvedélyesen kell, hogy érdekeljen minket ez az ember, a sorsa, a döntései, a tépelődései, izgulnunk kell, aggódnunk, fájdalmat vagy örömet éreznünk – a film sosem a vásznon, hanem a nézőben jön létre.

• *De a színészek nagy része nem ilyen.*

Nem is mindenki való filmszínésznek. Csodálatos színházi színészek vannak, akik egyszerűen nem tudnak annyit jelenteni vásznon, mint színházban. Ott egészen máshogy építkezik az ember. Döntő az, amit a lényeg sugall. Más dolgokat mozgat meg egy színházi színész és egy filmszínész, és nagyon érdekes nézni, amikor valaki átmegy az egyikből a másikba. Csodálatos átalakulásokat láttam már; egészen más eszközöket, más működési módot használ valaki, aki itt is, ott is otthon van. Mert, persze, ilyenek is vannak bőven.

• *Az az alak lett végül is belőle, akit kitalált? Vagy valamit-valakit kitalál a rendező, azután a színész megcsinálja, de ez nem mindig ugyanaz? Vagyis a színész „végzi be” a munkát?*

A lényegét tekintve igen, nagyon is. De hát színész, ahogy a stáb többi tagja is, elsősorban munkatárs. Vagyis társ a munkában. Hatunk egymásra, ennek az intenzív egymásra hatásnak az eredménye a film. És, ahogy a helyszínekhez, a színészekhez is

• *Menet közben?*

**Morcsányi Géza,
Enyedi Ildikó és
Borbély Alexandra**

Nem, a forgatás kezdete előtt. Amikor megvan a szereposztás, csinálunk néhány olvasópróbát, ami sok-sok beszélgetéssel is jár. Aztán mindenképpen hozzájuk igazítom a forgatókönyvet. Néha előfordul, hogy eleve egy bizonyos színészre írok egy szerepet, itt nem így történt.

• *Morcsányi Géza „bejött”? Az az alak lett belőle, akit kitalált?*

Nem. Jobb lett.

• *Önnek van szüksége a karizmatikus alakra? Mert eddig mintha ez nem nagyon lett volna szempont.*

De, elsőrendű szempont volt. Alekszandr Kajdanovszkijnál, Andorai Péternél, Oleg Jankovszkijnál varázslatosabb személyiségű férfi főszereplőket nem találni Európában. Lehet, hogy a karizmatikus szó félrevezető, egyszerűen egy telített, erős jelenléteket jelent. Nem véletlen, hogy két fontos Tarkovszkij-színésszel is dolgoztam, mert az az iskola ezt megengedi. Ahol nem okvetlenül akcióban nyilvánul meg a színész, hanem konkrét cselekvés nélkül is, pusztán a jelenléte révén. Ezt valószínűleg sok amerikai színész is

tudná, de nem nagyon engedi, engedheti meg magának. Másra figyel, mások a prioritások.

• *Amikor hozzákezdett ehhez a filmhez, akkor nagyon meg kellett beszélni, hogy miről van szó, vagy egyből értették, hogy mit szeretne?*

A női főszerep nagyon nehéz szerep. Amatőr szereplő nem tudta volna megoldani. Borbély Alexandra valami egész lenyűgözően csinálta meg, építette fel. Ő azon ritka színészek közül való, akik színpadon és filmen egyaránt elvárásznak. Mária, az ő karaktere hatalmas belső utat jár be, s mindebből alig látszik valami a konkrét cselekvés szintjén. Az eddigi nézőinket érzelmi mélyen felkavarta ez az Alexandra által megteremtett Mária. Mélyen megszerették ezt a suta, elszánt, végletesen tiszta és az élet apró ügyességeivel szemben végletesen tanácstalan, egyszerre zárt és vakmerő nőt. Nagy élmény volt Szandrával dolgozni. Nem eljátszotta a szerepet, hanem, mint valami ősi sámánisztikus foglalkozás képviselője, a szemünk előtt lényegült át újra és újra ezzé az ő alkatától nagyon különböző Máriává.

Nagyon örülök annak is, hogy úgy tűnik, működik a film humora. Helyenként elég kemény film ez, humor nélkül számomra elviselhetetlen lenne. Meg nem is lenne igaz. Nehéz így, még jóval a bemutatás előtt beszélni róla. Akik olvassák a filmről megjelent tudósításokat: álom, szerelmi történet, női rendező, akkor jézusom! Ez elindíthatja az embert egy vágyon. Nem biztos, hogy ez olyan film, amilyenre gondolnak.

• *Több helyen is mondta már, hogy humornak mindenképpen kell a műveiben lenni. Miért volt olyan nagyon fontos, hogy humor legyen a filmjeiben?*

Szerintem minden filmem elég vicces is. Tapasztalattól tudom, hogyha felszabadultan nézik, akkor ez hat, működik, sokat nevetnek a nézők. És ott, ahol én is szeretném. Ez persze nem tortadobáló humor... Aztán vannak komolykodó vetítések, ahol meg mindenki súlyosan néz maga elé, bár utólag épp olyan lelkes. Még nem sikerült megfejtenem, mitől indul be egy nézőtérre ez vagy az a folyamat.

• *Amióta megírta a Testről és lélekről forgatókönyvét, tizenegy év telt el, a filmet leforgatták, nemsokára teljesen kész lesz. Az lett belőle, amit akkor kigondolt?*

Úgy tűnik, hogy a hatás, vagyis hogy mi mozduljon meg a néző lelkében, az meglepően ugyanaz. Nagyon sok minden változott közben, de amiért az egészet elkezdtem, meg amiért dolgoztam rajta, az nem változott, csak erősödött.

• *A film készítése közben konzultál valakivel? Persze nem azokra gondolkodok,*

akkal együtt dolgozik, színészekre, dramaturgokra, producerekre.

Szilágyi Zsófia fantasztikusan tehetséges fiatal rendező, most fogja elkészíteni az első játékfilmjét az Inkubátor Programban. Tanítványom volt, jól ismerem a látásmódját. De még engem is meglepett, hogy mennyire lényeglátóan tudott hozzászólni és tanácsot adni. Előkészítő- és utómunka-asszisztensként dolgozott a filmben, de úgy lesz kiírva, mint a rendező munkatársa, mert bőven megérdemli. Egészen kiemelkedően fontos és pontos meglátásai voltak. Ő hivatalosan nem a dramaturgja a filmnek, de nyugodtan úgy is kiírhatnánk. Rendkívül értékes volt, amit hozzáadott a filmhez.

• *Nagyon sokféle filmet készített már. Meg tudja mondani, hogy mi a közös ezekben a filmekben? Mi az, ami mindegyikben benne van, nem számítva persze a rendező személyét?*

Vannak nagyon tudatos pályaeépítő kollégáim. Ennek Kelet-Európában negatív felhangja is van, de én nem gondolom, hogy ez rossz dolog volna. Egy filmrendezőnek építenie is kell a pályáját, hogy egyszerűen esélyt kapjon arra, hogy megcsinálhassa azokat a műveket, amelyek jó esetben sok embernek örömet szerezhetnek. Én súlyosan felelőtlenül nem így építkeztem. Az foglalkoztatott mindig – és máig is ez foglalkoztat –, hogy hol élünk, mi ez az egész élet, miért vagyunk itt. A személyes és univerzális lépték összeegyeztetlensége. Tehát az élet úgynevezett nagy kérdései, ami-

Borbély Alexandra

ket az embernek nem illik tizenkilenc éves kora után föltennie. Talán ez közös a filmjeimben.

• *Nem illik? Nem akkor kell igazán elkezdni föltenni ezeket a kérdéseket?*

Nem, szerintem ez a kérdésfeltevés ötéves kor körül elkezdődik, és ez a fajta érdeklődés egyre szenvedélyesebb, aztán pedig már egy kicsit nevetség. Én benne maradtam ebben az állapotban, tehát valamennyire ezek a filmek annak a lenyomatai is, hogy hogyan forgatom magamban ezt a nagyon extrém helyzetet, mert az élet annyira végletesre van kitalálva. Ha egy kicsit higgadtan és ügyesebben a pályában is gondolkodom, akkor valószínűleg több filmet készítettem volna, és boldogabb ember lennék. Most, hogy dolgozom, megint maradéktalanul boldog ember vagyok. Igaz, amíg nem csináltam filmet, nem voltam az. És, talán lenne néhány film, ami esetleg másnak is jelent valamit, nemcsak nekem.

• *De hát azokat is sokan értik és szeretik, amiket már eddig megcsinált. Vagy nem így érzi?*

Remélem, egyik sem volt „megúszós” vállalkozás, és ez a filmem sem lesz az.

• *Tizenhat évet várt ezzel a filmmel, nyilván kényszerből. Azzal, hogy ezt a legújabbat megcsinálta, úgy érzi, valami megint beindul?*

Nagyon igyekszem, hogy így legyen, nagyon nem szeretnék megint éveket várni. Vannak kész terveim, és vannak egészen friss kész terveim is. Szóval szeretnék dolgozni, dolgozni, dolgozni. •